

ÜLÜ'L AZM PEYGAMBERLER VE ORTAK YÖNLERİ

*Salih KARACABEY**

GİRİŞ

Yüce Allah, Hz. Peygambere hitaben şöyle buyurmuştur; “O halde (Rasûlüm), peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret...”¹. ayette görüldüğü gibi peygamberlerden bazıları için “Ülü'l-azm” tanımlaması yapılmıştır. Halbuki bazı ayetlerde mü'minlerin, Allah'ın elçileri arasında ayırım yapmadıkları belirtilmiş,² Hz. Peygamber de kendisinden önce gelen peygamberler ile şahsı arasında herhangi bir üstünlük münakaşasının açılmasını hoş görmemiştir.³ Ayette, mü'minlere övgü sadedinde belirtilen husus ve Hz.Peygamber'in ikazı, Allah'ın elçileri arasında herhangi bir derece farkının olmadığı şeklinde algılanmıştır.

Nübüvvet müessesinin, Hz. Peygamber'in konumunu ilgilendiren boyutunun ayrıca ele alınması gereğine inanıldığından, mevzunun yukarıdaki ayet çerçevesinde değerlendirilmesi düşünülmektedir. Başlıktan da anlaşılacağı gibi amaç; ayette belirtilen “ülü'l-azm” peygamberler hakkındaki bilgileri bir araya getirerek, kimliklerini ve ortak özelliklerini tespit etmeye çalışmaktır.

Konuya girmeden önce azim ve ülü'l azm kavramlarının kısa bir tanımını vererek bu ifadelerle kastedilen manayı belirtmek uygun olacaktır.

ÜLÜ'L AZM NEDİR?

Azim; bir işin icrasına ve yerine getirilmesine kalbi kesinlikle bağlamak, yahut iradede sabır ve sebat ile maksadı takip ve gayret sarf etmek,⁴ ısrarla istemek, yemin etmek,⁵ herhangi bir işi yapmaya niyet

* *Yard. Doç. Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.*

¹ Ahkaf 46/35

² Bakara, 2/285.

³ Müslim, Fezâil, 160.

⁴ Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, VI,4363-4364.

⁵ Zemahşeri, Esâsu'l-Belâga, 419.

etmek⁶ sıkı bir şekilde emretmek, zoru başarmaya karar vermek ve yapılacak işi ciddiye almak manalarına gelir. Meselâ : “ ...İş ciddiye bindiği zaman Allah’a sadakat göstereceklerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu.”⁷ ayetinde ciddiye almak manasına gelirken, “...iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah’a dayanıp güven. ...”⁸ ayetinde ve başka birkaç ayette de⁹ “karar vermek” anlamına kullanılmaktadır. Ayrıca bazı ayetlerde sabır, gayret, taktire değer iş anlamlarında yer almaktadır.¹⁰

Azim kelimesi hadislerde de yaklaşık aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Kesin kararlılık ve bir şeyi ısrarla istemek manasına gelmek üzere Hz. Peygamber ; “sizden herhangi biriniz duasında; Allahım ! dilersen beni bağışla ! dilersen bana merhamet eyle! dilersen bana rızık ver demesin. İsteğini (duasını) «beni bağışla, bana merhamet et, bana rızık ver, gibi» kararlılık ve kesinlik ifadeleriyle ortaya koysun. Çünkü Allah dilediği her şeyi yapar, O’nu zorlayacak hiçbir kuvvet yoktur.”¹¹ Buyurmaktadır. Aynı kelime Hz. Peygamberin bir işi yapmak üzere kesin karar verdiği ve bir daha ondan dönmediği durumları ifade etmek için kullanıldığı¹² gibi, bazı hadislerde “niyet” anlamında yer almaktadır.¹³ Yukarıda lügat bakımından ifade ettiği anlam belirtilmeye çalışılan azim kavramı, “bir işin yapılmasından önceki aklı teemmüllerle psikolojik arzu ve eğilimlerin doğurduğu tereddüt döneminden sonra o işi şu veya bu şekilde yapmak hususunda”¹⁴ ulaşılan tercih ve varılan karardır, diye tarif edilebilir.

Ülü’l azm ise Allah’ın kendilerinden yerine getirilmesini istediği (emrettiği) şeylerde kararlılık, sabır ve gayret gösteren peygamberler demektir.¹⁵

A-ÜLÜ’L-AZM PEYGAMBERLER KİMLERDİR ?

Ayette (Ahkâf 46 / 35) geçen (...min) harfi cer’i “teb’îz” manasına alındığında ülü’l-azm kapsamında peygamberlerin hepsi değil içlerinden bazıları anlaşılmalıdır.¹⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’a göre, meseleye temel teşkil eden bu ayette geçen “mine’r-rusûli” ifadesindeki

⁶ Zebîdî, Tâcu’l-Arûs, VIII,396.

⁷ Muhammed, 47/21.

⁸ Al-i İmran, 3/159.

⁹ Bkz. Bakara, 2/227 ve 235.

¹⁰ Bkz. Al-i İmran, 3/159; Lokman, 31/17; Şûrâ,42/43;

¹¹ Buhârî, Tevhid, 31; Deavât, 21; Müslim, Dua ve zikir, 8;Ebû Davud, Vitir, 23; Tirmizî, Deavât, 77; Malik, Muvatta, Kur’an, 28; Ahmed b. Hanbel, II,243, 318, 463, 464, 486, 500, 530 ; III, 101.

¹² Bkz. Buhârî, Cihad,111; Itisam, 27 ;,Müslim, Hacc,141. Ayrıca bkz. İbn Mace, Cenâiz, 50.

¹³ Bkz. Tirmizî, Savm 33; Nesâî, Siyam 39.

¹⁴ Çağrıci, Mustafaâ, Azim, TDVIA, IV,328

¹⁵ İbn Manzur, Lisanu’l-Arab, XII,400. Ayrıca bkz. Zemahşerî, Keşşaf, III,528.; Zebîdî, Tâcu’l-Arûs, VIII, 397.

¹⁶ Bkz. Râzî, et-Tefsîru’l-Kebîr, XXVIII,35.

“min”, tefsir anlamına alınması halinde, ülü'l-azm dan maksadın bütün peygamberler olduğu anlaşılır. Çünkü peygamberlerin hepsi sabır, sebat ve atılım sahibidirler. “min” in “bazıları” anlamında düşünülmesi halinde ise, peygamberlerin içinden azimlerinin üstünlüğü ile seçkin bir kısım, yani şeriat sahibi olup onun kuruluş ve yerleşmesinde çok çalışan; bu mesâînin zorluklarına ve yeni getirilen dine husumet besleyenlerin düşmanlıklarına tahammül ederek sabreden, şerefli peygamberlerdir ki bunlar; Ahzab Suresi 7. ayette isimleri sayılanlardır. Elmalılı, bu konuda başka görüşlerin de varlığını belirttiikten sonra, Kur'an da isimleri zikredilen peygamberlerin hepsinin ülü'l-azm resuller olduğunu söylemenin de doğru olacağını ifade etmektedir. Gerekçe olarak ta, rasullerin tamamının Kur'an'da ismi geçenlerden ibaret olmadığını, Hz. Peygambere Kur'an da kıssaları anlatılmayan rasullerin de varlığının bildirildiğini¹⁷ göstermektedir¹⁸.

Bu konuda tercih edilen görüş; peygamberlerin tamamı değil “bir kısmı azim sahibi peygamberler”¹⁹ dir. Tercih bu istikamette olunca hemen peşinden ayette geçen azim sahibi peygamberlerin kimler olduğu ve sayıları konusu gündeme gelmektedir. Meselenin bu kısmında da farklı görüşler ileri sürülmüştür.²⁰ Bu görüşlerin tezahüründe özellikle “Ülü'l-azm” ifadesine yüklenen mananın etkili olduğu dikkati çekmektedir. “Ülü'l-azm'ı” zorluklara karşı gayret, kararlılık, sebat ve sabır gösterenler şeklinde anlayanlar, bu özellikleri ile temayüz ettiği bilinen peygamberleri öne çıkarırken, mesela Hz. Adem ve Hz. Yunus gibi, bu konuda fazla başarılı olamadıkları ayetlerde de belirtilen²¹ peygamberleri, bu kapsamın dışında bırakmışlardır.²² Ama farklı özellikleri öne çıkaranlar, ülü'l-azm peygamberlerin sayısı ve bu kapsama girebileceklerin kimler olduğu konusunda tabii olarak değişik fikirler ortaya koymaktadırlar. Mesela Harputlu İshak Efendi, bu peygamberlerin sayısının “altı” olduğunu ve konuyla ilgili kanaatini şöyle belirtmiştir: “Allah teâlâ, ilk insan ve ilk peygamber olan Ademden beri, her bin senede şeriat sahibi yeni bir peygamber vasıtasıyla insanlara dinler göndermiştir. Bunlar aracılığıyla insanların dünyada rahat ve huzur içinde yaşamaları ve ahirette de sonsuz saadete kavuşmaları yolunu bildirmiştir. Kendileri ile yeni bir din gönderilen peygamberlere “resul” denir. Resullerin büyüklerine “ülü'l-azm” peygamberler denir. Bunlar Adem, Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed'dir.”²³ Harputlu'nun bu görüşü; hem Ülü'l-azm peygamberlerin sayısı hem de kim oldukları yönüyle iki açıdan önceki alimlerden bazılarının görüşlerine uymamaktadır.

¹⁷ Nitekim Kur'an da “Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık.” buyurulmaktadır. Nisa 4/164.

¹⁸ bkz. Yazır, a.g.e. VI,4364.

¹⁹ Bahçeci, Peygamberlik ve Peygamberler, s.161.

²⁰ bkz. Hazin, Tefsiru'l-Hâzin, IV,132.

²¹ Hz. Adem için bkz. Taha 20/115; Hz. Yunus için bkz. Kalem, 68/48.

²² Bkz. Zemahşeri, Keşşaf, III,528.

²³ Harputlu İshak Efendi, Diyâu'l-Kulûb, s.3.

Başta İbn Abbas ve Katade olmak üzere Ülü'l azm peygamberlerin sayısının beş olduğunu kabul edenler²⁴ Ahzab Suresinin şu mealdeki ayetini esas almaktadırlar;

“Hani biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nuh’dan, İbrahim’den, Musa’dan ve Meryem oğlu İsa’dan da . (evet) Biz onlardan pek sağlam bir söz aldık.”²⁵

Bu ayette Hz. Peygamber başta olmak üzere resullerden beş tanesinin adı zikredilmiş olmasının hikmeti açıklanırken “Yani başta sen olmak üzere şanları en büyük olan ve ülü'l-azim denilen bilhassa bu meşhur peygamberlerden ... galiz bir misak aldık”²⁶ şeklinde ifade edilmesi de ismi geçen peygamberlerin ülü'l-azm kapsamında değerlendirildiklerini gösterir.

Ancak Kur’an’da adı geçen bazı peygamberlerin, “ülü'l-azm peygamberlerde mutlaka bulunması gereken sabır ve azmi gösteremedikleri de yine Kur’an’da belirtildiğine göre,”²⁷ demek ki “ülü'l-azm” ile kastedilen mana, Kur’an’da adı geçen peygamberlerin hepsi değildir. şeklinde düşünülmesi daha isabetli görülmektedir. Verilen bilgilerden de anlaşılacağı gibi, azim sahibi peygamberlerin kimler olduğu ve sayıları hakkında ittifak mevcut değildir. Aynı şekilde Hz. Adem’in ülü'l-azm peygamberlerden kabul edilmesi de kesinlik kazanmamıştır. Ancak, Ahzab Suresi 7. ayeti ile Şura Suresi 13. Ayetinde ve diğer bazı ayetlerde, yukarıda adı geçen beş peygamberin isimlerinin birlikte zikredilmesi, bunların azim sahibi peygamberler olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Diğer taraftan Ahkaf Suresinin 35. ayetine dikkat edilirse “sabır” ile “azim” unsurlarının ortak özellik olmak üzere, birlikte kullanıldığı görülmektedir. Eğer bu peygamberlerin ortak yönlerinden birisi ve belki de en önemlisi “azim sahibi” olmaksızın, Hz. Adem’in “Ülü'l-azm Peygamberler” arasında yer almayışının sebebi şu ayetten daha iyi anlaşılacaktır.

“Andolsun biz, daha önce de Adem’e ahit (emir ve vahiy) vermiştik. Ne var ki o (ahdi) unuttu. Onda azim de bulmadık”²⁸ Görüldüğü gibi Hz. Adem, azim noktasında kendisinden bekleneni verememiştir. Halbuki “Ülü'l-azm” peygamberlerin tanımında “sabır ve gayret gösteren “ ibaresi kullanmıştır.²⁹ Bu zaafını, Hz. Adem’in bizzat kendisinin, çeşitli vesilelerle dile getireceği hadislerle de haber verilmiştir. Bir hadiste şöyle buyurulmaktadır; “kıyamet gününde mü’minler toplanırlar ve; - bulunduğumuz şu sıkıntılı durumdan bizi kurtarması için durumumuzu arz

²⁴ Bkz. Hâzin, a.g.e., IV,132.(bunların gerekçesi bu peygamberlerin şeriat sahibi olmalarıdır.)Ayrıca bkz. İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur’ani'l-Azim, IV,172.

²⁵ Ahzab,33/7.

²⁶ Yazır, a.g.e., VI,3872.

²⁷ bkz. Tâhâ, 20/115; Kalem, 68/48.

²⁸ Taha 20/115.

²⁹ bkz İbn Manzur, a.g.e. XII,400.

edecek bir şefaatchi bulsak derler ve bu maksatla Adem'e giderek ona, 'sen insan soyunun babası Ademsin. Allah seni kendi eliyle yarattı, melekleri senin için secde ettirdi ve sana her şeyin isimlerini öğretti. Bulduğumuz şu durumdan bizleri kurtarması için Rabbimiz katında bizlere şefaet et!' derler. Adem ise, onlara;- ben buna ehil değilim diyerek onlara, daha önce yaptığı hatalarını anlatır.³⁰ Bir başka hadiste bildirildiğine göre Hz. Musa, yaptığı hataları yüzüne vurarak Hz. Adem'i eleştirecek o da kendini savunmak durumunda kalacaktır.³¹

Bilindiği gibi Hz. Adem, şeytanın aldatması sonucu Allah tarafından kendilerine yasaklanan ağacın meyvesinden yemek suretiyle kendisinden beklenen sabır ve gayreti göstermemiştir.³² İşte ayette, Hz. Adem'in bu davranışına işaret edilmekte, şeytanın; kendisini yasağa teşviki karşısında sabırlı ve kararlı olarak direnmeyip, zayıflık gösterdiği anlatılmaktadır.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki ,Hz. Adem, hem ilk insan³³ ve ilk peygamber,³⁴ hem de kendi soyundan gelenlere peygamberlik³⁵ yapmış olması hasebiyle, daha sonraki peygamberlerin karşılaştıkları sıkıntı ve eziyetlere maruz kalmamıştır. Halbuki bir peygamberin ne kadar azim ve gayret sahibi olduğu, ancak karşılaştığı meşakatlere göğüs gerebilme ve din düşmanlarıyla mücadele edebilmesi sonucu anlaşılabilir.

Başka bir açıdan bakıldığında; her ne kadar Hz. Adem ilk peygamber olarak kabul edilse de kıyamet günü yaşanacak olayların anlatıldığı bir hadiste Hz. Peygamber, -üstelik Hz. Adem'in dilinden-ilk resûl olarak Hz. Nuh'u tanıtmaktadır. Hadisin ilgili bölümü şöyledir: "Allah kıyamet günü insanları bir araya toplayacak, onlar buna ehemmiyet verecekler ve rabbimiz den şefaet dilesek de bizi şu vaziyetimizden rahata kavuştursa diyecekler. Bunun üzerine Adem'e gelerek: Sen bütün insanların babasisin, Allah seni kendi eliyle yarattı, sana kendi ruhundan ruh üfledi. Meleklerle de emir verdi onlar sana secde ettiler. Bize Allah katında şefaet et de, bizi bu zor durumdan kurtarsın diyecekler. Adem onlara; ben, zannettiğiniz konumda değilim diyerek, vaktiyle yaptığı hatayı söyleyecek ve o hatadan dolayı Rabbinden utanacak. Onlara, siz Nuh'a, Allah'ın gönderdiği ilk resûle gidin diyecek"³⁶ bu hadiste de görüldüğü gibi Hz. Peygamber Hz. Adem'in dilinden, ilk resûl olarak Hz. Nuh'u tanıtmaktadır. "Ülû'l-azm peygamberlerin ortak yönleri" işlenirken görüleceği gibi onların, "rasul" olmaları esastır. Halbuki konuyla ilgili daha detaylı yapılan bir araştırmada, çeşitli deliller ve görüşler dikkate alınarak ; "Hz. Adem mutlak

³⁰ bkz. Buharî, Tevhîd, 37; Müslim, İman, 327, 329.

³¹ bkz. Buharî, Tevhîd, 37; Müslim, Kader, 13-15;

³² Bkz. Bakara,2/35-36.

³³ Bkz. Bakara, 2/31-33.

³⁴ Taftazânî, Şerhu'l-Akâid,s.297.

³⁵ bkz. Davudoğlu, Müslim Şerhi, II,201.

³⁶ Buharî, Rikak, 51; Müslim, İman,322.

anlamda rasul değildir”³⁷ denilmektedir. Zaten yukarıdaki hadis de bunu ortaya koymaktadır.

Aynı hadisin konumuz açısından bir başka önemi de, o gün insanların şefaahat istemek üzere gideceği peygamberlerin ülü’l-azm kapsamında isimleri sayılan beş peygamberle sınırlı olmasıdır. Hadisteki beyana göre insanlar ; Hz. Adem’e gittiklerinde Adem onlara : “-Ben sizin zannettiğiniz konumda değilim, diyerek vaktiyle yaptığı yanlış hatırlatır ve bu hatadan dolayı Rabbinden utanır. Onlara, fakat siz Nuh’a, Allah’ın gönderdiği ilk resule gidin der. Bunun üzerine insanlar Nuh’a giderler, o da ; -ben sizin zannettiğiniz makamda değilim ...siz , Allah’ın ‘Halil’ ittihaaz ettiği İbrahim’e gidin der. Bu sefer İbrahim’e müracaat ederler o da ; -ben sizin zannettiğiniz gibi değilim ... siz, Allah’ın kendisiyle konuştuğu ve Tevrat’ı verdiği Musa’ya gidin der. Onlar Musa’ya giderler. O da ; - ben sizin zannettiğiniz mevkide değilim ... siz, ...İsâ’ya gidin diyerek o’na gönderir. İnsanlar o’na vardıklarında o da ; -ben sizin düşündüğünüz konumda değilim. Fakat siz Muhammed’e ; gelmiş geçmiş bütün günahları bağışlanmış olan o kişiye gidin, diyecek. Bunun üzerine bana gelecekler.” buyurulmaktadır.³⁸ Hadisteki bu beyanı, ülü’l-azm peygamberlerin kimlikleri ve sayılarının tespiti kapsamında düşünerek, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ ve Hz. Muhammed’in ülü’l-azm peygamberlerden³⁹ olduğunu kabul etmek ve hadisi bu görüşü destekleyen deliller arasında mütalaa etmek imkan dahilinde gözükmektedir.

B-ÜLÜ’L-AZM PEYGAMBERLERİN ORTAK YÖNLERİ

Ülü’l-azm peygamberlerin kimler oldukları ve sayıları hakkında yapılan bu tespitlerden sonra, onların bu kategoride değerlendirilmelerini sağlayan bazı ortak hususiyetlerini belirtmeye çalışalım. Ancak bu özelliklerden çoğu şüphesiz diğer peygamberlerin de vasıflarıdır.

1-Kur’an da Adı Geçen Seçkin Ailelere Mensup Olmaları

Al-i İmran Suresinde konuyla ilgili olarak şöyle buyurulmaktadır: “Allah, birbirinden gelme nesil olarak Adem’i, Nuh’u, İbrahim ailesi ile İmran ailesini seçip alemlere üstün kıldı. Allah işiten ve bilendir.”⁴⁰ Her ne kadar bu ayette Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed açıkça zikredilmese de bu peygamberlerin ; Hz. İbrahim’in oğulları, Hz. İsmail ve Hz. İshak’ın soyundan gelmiş olmaları ile Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanların, Hz.

³⁷ bkz. Erdem, Mustafa, Hz. Adem* s.168-169.

³⁸ Buhari, Rikak, 51 ; Müslim, İman, 322.

³⁹ Bkz. Sâbüni, Muhammed Ali, Peygamberlik ve Peygamberler, s.174.

⁴⁰ Al-i İmran 3/33-34..

İbrahim'i ataları kabul etmeleri,⁴¹ onların da bu ayetin kapsamına girdiklerini göstermektedir. Yine Hz. Nuh'un soyunun kalıcı kılındığı ile Hz. İbrahim'in de, onun soyundan geldiği ayetlerde şöyle belirtilmektedir;

"Biz yalnız Nuh'un soyunu kalıcı kıldık. Sonradan gelenler için de ona iyi bir nam bıraktık. ... Şüphesiz İbrahim de onun (Nuh'un) milletinden idi. ..."⁴²

Görüldüğü gibi bu ayetlerde, Hz. Nuh'un soyunun dışındakilerin hepsinin helak edilmiş ve Nuh tufanından sonra yeryüzündeki insan neslinin tamamen Hz. Nuh soyundan geldiği ifade edilmiştir. Ademden sonra insan neslinin devamında Hz. Nuh'un önemli bir yerinin olduğu tartışmasız kabul edilir. Adem'in soyundan gelen bu peygamberlerden beş tanesi için "Adem oğlunun en seçkini beş kişidir; Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed'dir. denilmektedir."⁴³ Ayrıca, aralarında uzun asırlar geçmesine rağmen, tevhid itikadının esaslarında Hz. İbrahim'in Hz. Nuh'a bağlı olduğu kaydedilmiştir.

Burada bir hususu yeniden açıklamakta yarar görülmektedir. Mealini verdiğimiz ilk ayette Hz. Adem'in adının diğerleriyle birlikte zikredilmesi, o'nun mutlaka ülü'l-azm peygamberlerden olması anlamına gelmez. Çünkü Adem'in ilk insan ve ilk peygamber olmak⁴⁴ gibi bir seçkinliği zaten mevcuttur.

2-Kendilerinden Sağlam Söz Alınmış Olmaları

Yüce Allah, Kur'an'ı Kerim'de özellikle ülü'l-azm peygamberlerden haber vererek; onlardan Allah'ın dinini yayma ve risaletini tamamlama, yardımlaşma ve ittifak konusunda ahit ve misak aldığını bildirmiş⁴⁵ ve şöyle buyurmuştur:

"Hani biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan da. (evet) Biz onlardan pek sağlam bir söz aldık."⁴⁶ Ayetin devamında "Allah bu sözü, doğruları doğruluklarıyla sorumlu kılmak için aldı. Kafirler için de acıklı bir azap hazırladı."⁴⁷ buyurulmaktadır.

Şüphesiz Allah bütün peygamberlerden, peygamberliği kabul ile dine davet ve Allah'ın emirlerini tebliğ ve icra etmeye yeminle söz almıştı. Onlar da bu sözü vermişlerdi. Fakat özellikle bu beş peygamberin ismen

⁴¹ Bu konuda Marvin R. Wilson tarafından "Our Father Abraham" adıyla bir kitap yazılmıştır.

⁴² Saffat 37/77-78,83.

⁴³ İbn Kesir, tefsir, III, 469.

⁴⁴ Hz. Adem'in Nebi olduğuna dair toplu bilgi için, Bkz. Bahçeci Muhittin, peygamberlik ve Peygamberler, s.65-66; ayrıca Hz. Adem'in ilk insan olduğuna dair bkz. Bakara,2/30; Hucurât,49/13; Buhari, Enbiya, 1.

⁴⁵ İbn Kesir, a.g.e. III,469..

⁴⁶ Ahzab, 33/7.

⁴⁷ Ahzab, 33/8.

zikredilmesi, onların ülü'l-azm peygamberlerden olduklarını vurgulamak içindir. Ayrıca Hz. peygamberin hepsinden önce sayılması, onu yüceltmek ve ülü'l-azm peygamberlerin de en başta geleni olduğunu belirtmek içindir.⁴⁸ Çünkü o, peygamberlerin sonuncusudur.⁴⁹ nübüvvet zincirinin son halkasını teşkil etmektedir.⁵⁰

3-Hepsinin Rasul Olarak Görevlendirilmeleri

Adı geçen bu beş peygamber, kendilerine peygamberlik ve kitap verilmiş olmalarından dolayı hem nebi, hem de rasüldürler. Yukarıdaki hadiste de geçtiği gibi Hz. Peygamber, “Hz. Nuh’u ilk rasuldür”⁵¹ diye tavsif buyurmuştur. Yaygın kanaate göre; sadece kendisinden önceki bir peygamberin kitap ve şeriatini devam ettiren peygamber “nebi”, kendisine yeni bir kitap indirilen ve yeni bir din tebliğ eden peygamber ise hem “nebi” hem de “resul”dür. Yani “resül ile nebî arasında fark vardır. Resül kendisine şeriat verilen kimse olup bunu tebliğ ederken karşı çıkana harp ilân ve bir nevi devlet idaresi vazifesini de elinde bulunduran ve ahkamı fiilen tatbik eden kimsedir. Nebî ise tebliğ ettiği hususlara karşı koyanlarla harb etmez. Sadece tebliğ ve ikaz ile iktifa eder.”⁵² Mesela, Hz. Musa’ya Tevrat indirildiği için Kur’an’ı Kerim’de hem “nebi” hem de “resul” olarak anılmaktadır. Ayetlerde de bu şekilde kullanıldığı görülmektedir. Mesela; “(Resülüm) kitapta Musa’yı da an. Gerçekten o ihlas sahibi idi ve hem resül, hem de nebî idi.”⁵³ Buyurulmuştur Hz. Peygamber’e hitaben de “(Ey Muhammed !) Biz, senden önce hiçbir resül ve nebî göndermedik ki o, bir temennide bulunduğu anda, şeytan onun dileğine ille de (beşerî arzular) katmaya kalkışmasın. ...”⁵⁴

Bu peygamberlere, risâlet görevi ile birlikte kitap verildiği ayetlerde şu ifadelerle belirtilmiştir.

“Andolsun ki biz, Nuh’u ve İbrahim’i gönderdik, Peygamberliği de kitabı da onların soyuna verdik. Onlardan (insanlardan) kimi doğru yoldadır, içlerinden birçoğu da yoldan çıkmışlardır.”⁵⁵

“O’na İshak ve Yakub’u bağışladık. Peygamberliği ve kitapları, onun soyundan gelenlere verdik. O’nu dünyada mükafatlandırdık; şüphesiz ahirette de salihler zümresindedir.”⁵⁶

⁴⁸ Bkz. Yazır, a.g.e. VI, 3872.

⁴⁹ Ahzab,33/40.

⁵⁰ Bkz. Miras,Kamil, Tecrid-i Sarih Tercemesi, IX,255; XII,193.

⁵¹ Davudoğlu, Müslim İerhi, II, 201.

⁵² Bahçeci, a.g.e., s.79.

⁵³ Bkz. Meryem, 19/51,54.

⁵⁴ Hac, 22/52.

⁵⁵ Hadid, 57/26.

⁵⁶ Ankebut, 29/27.

“...Oysa İbrahim soyuna kitabı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümlerlik bahsettik.”⁵⁷ Ayrıca Hz. İbrahim kendi neslinden gelenlere peygamberlik ve kitap verilmesi için dua da etmiştir. Onun; “Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Çünkü üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin.”⁵⁸ Lafızlarıyla yaptığı duanın kabul edildiği de malumdur. Aynı şekilde kitap ve hikmet Hz. Peygambere de verilmiştir.⁵⁹ Yine Hz. İsa’ya hikmet, Tevrat ve İncil öğretilmişti.⁶⁰ Ülü’l azm peygamberler arasında ismi geçen rasullerden Hz. Musa’ya da kitap verildiği bazı ayetlerde belirtilmektedir.⁶¹

Kur’an-ı Kerim’in birçok ayetinde konu ile ilgili verilen bu bilgilere ilaveten, Hz. Nuh ve Hz. İbrahim’in diğer ülü’l-azm peygamberlerden farklı olan özellikleri şu ayette belirtilmektedir: “ Andolsun ki biz, Nuh’u ve İbrahim’i gönderdik; peygamberliği de kitabı da onların soyuna verdik. Onlardan (insanlardan) kimi doğru yoldadır; içlerinden birçoğu da yoldan çıkmışlardır.”⁶² Bu ayette Hz. Nuh ve Hz. İbrahim’in ismen zikredilmesi önemli bir husustur. Çünkü bu iki peygamber, kendi zamanlarında yaşadıkları olaylar ve kendilerinden sonrası için bıraktıkları izler vesilesiyle, insanlık tarihinin belirli zaman dilimlerinde ortaya çıkan iki önemli şahsiyet, iki köşe taşı durumundadırlar. Bunlardan Hz. Nuh, kendi adıyla beraber anılan tufan hadisesini yaşamış biri olarak, bir ölçüde ikinci Adem gibi telakki edilmiştir. Tufandan sonra çeşitli milletlerin Hz. Nuh’un oğulları Ham, Sam ve Yafes’in soyundan geldikleri bilinmektedir.⁶³ Bu durum Hz. Nuh’un insanlık tarihi içindeki yeri ve öneminin algılanabilmesi bakımından önemlidir. Aynı şekilde Hz. İbrahim de Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi üç büyük din mensuplarının atası sayılmaktadır.⁶⁴

4- Şeriat Sahibi Olmaları

Ülü’l-azm peygamberlerin en önemli ortak özelliklerinden birisi de, onların aynı zamanda şeriat sahibi olmalarıdır. Bu husus bir ayette şöyle ifade edilmiştir.

⁵⁷ Nisa, 4/54.

⁵⁸ Bkz. Bakara,2/129.

⁵⁹ Bkz. Bakara,2/231; Nisa 4/113.

⁶⁰ Bkz. Al-i İmran, 3/48; Maide, 5/46, 110; Hadid, 57/27.

⁶¹ Bkz. Mü’minun, 23/49; Furkan, 25/35; Kasas, 28/43; Secde,32/23.; Gafir, 40/53-54; Fussilet, 41/45.

⁶² Hadid, 57/26.

⁶³ Bkz. Miras, Kamil, Tecrid-i Sarif Tercemesi, IX, 97; ayrıca Hz. Nuh hakkında toplu bilgi için bkz. IX,84-87.

⁶⁴ Müslümanlara hitab edilirken “...babanız İbrahim’in dininde de...” buyruluyor. Hac,22/78.

“ ‘Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin’ diye Nuh’a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim’e, Musa’ya ve İsa’ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı. Fakat kendilerini çağırdığın bu (din), Allah’a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine peygamber seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir.”⁶⁵ Bu ayette ilk olarak Hz. Nuh, sonra da Hz. Muhammed zikredilmiştir. peşinden bu iki peygamber arasında yer almış ülü’l-azm peygamberlerden İbrahim, Musa ve İsa’nın isimleri sıralanmıştır.⁶⁶ Nitekim Ahzab Suresinin 7. ayetinde de bu peygamberlerin isimleri birlikte verilmişti. Yukarıdaki ayette anlatılmak istenen; bütün peygamberlerin getirdikleri dinlerin, yalnız Allah’a kulluk etmek ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmamak noktasında birleştikleridir. Bu gerçek, Kur’an’da:

“Senden önce hiçbir resul göndermedik ki ona; ‘Benden başka ilah yoktur; şu halde bana kulluk edin’ diye vahyetmiş olmayalım.”⁶⁷ şeklinde belirtilmiştir. Hz. Peygamber de :”Esâsen peygamberler babaları bir kardeşirler, anaları ayrı ayrıdır, dinleri birdir.”⁶⁸ buyurmak suretiyle aynı gerçeğe işaret etmiştir. Yani aralarındaki ortak kader sadece, eşi ve ortağı olmayan Allah’a ibadet etmektir. Yine bir ayette :”(Ey ümmetler!) Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı fakat size verdiğinde (yol ve şeriatlarda) sizi denemek için (böyle yaptı). Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın.”⁶⁹ buyurulmuştur . Bu ayetten anlaşılman mana şudur; Allah, peygamberlerin tamamına ittifakı tavsiye etmiş ve onları temel inanç noktasında ayrılık ve ihtilafa düşmekten sakındırmıştır.⁷⁰

Söz konusu ayette anlatılmak istenen din; ihtiyari fiillerin iyiliğine veya kötülüğüne göre, sonunda iyi veya kötü bir neticeye varacağına, sevap veya cezayı gerektirecek bir sonuca sebep olacağına inanarak, Allah katında en güzel karşılığa ulaşabilmek için tutulacak yoldur. Bu açıdan bakılınca din; insanları, tabiatta cereyan eden zorlama ve baskıların üzerine, kendi istekleriyle yükseltecek olan bir hürriyet yolu, yani hürriyet ve iradenin başarı ve sorumluluğu kanunudur. Onun için, bütün tabiatların üstünde “Onun benzeri hiçbir şey olmayan; her şeyi işiten ve gören”,⁷¹ ve her şeyi bilen,⁷² Allah’ın hüküm ve iradesine yükselmeden doğru din bulunamaz. Doğru din ise, “Bize, doğru yolu göster”⁷³ diye açıklanan sırat-ı müstakîm,

⁶⁵ Şura , 42/13.

⁶⁶ Bkz. Yazır, a.g.e. VI,4227

⁶⁷ Enbiya, 21/25.

⁶⁸ Buharî, Enbiya,48; Müslim, Fedail,143,144,145; Ebu Dâvud, Sünne,13; Ahmed b. Hanbel, Müsned,II,406, 437,482,541.

⁶⁹ Maide 5/48.

⁷⁰ İbn Kesir, a.g.e.,III,272.

⁷¹ Şura,42/11.

⁷² Ankebut, 29/62.

⁷³ Fatiha, 1/6. .

tevhid ile Allah'ın hükmüne iman ve itaat, yani İslam'dır. Bu bilgi ve iman "Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin. ..."74 emrini yerine getirmeyi gerektirir. Bu emir, çeşitli ve farklı ilahlara tabi olup da asıl dini yayma konusunda ihtilaf çıkarmayın, dağılmayın demektir. İşte bu emir ile bu nehiy, Nuh Peygamberden Hz. Muhammed'e kadar gelen, şeriat sahibi peygamberlerin hepsine emir ve tavsiye edilen bir din kanun-u esâsîsi, bir din şeriatıdır ki, bütün peygamberler bunu tatbik için gönderilmiş, hepsi de zamanındaki din bozukluklarını düzeltmek için insanları tevhide davet etmiştir. Her birinin zamanına göre şeriatlarının furiyatında yek diğerini nesh eden çeşitli hükümler bulunmakla beraber, ümmet-i Muhammed'e şeriat yapılan bu asılda, bu İslam esasında hepsi müttefiktir. 75

5-Allah'ın Bazı Yönlerden Kendilerine Üstünlük Vermesi,

Bakara Suresi'nin 253. ayetinde bir kısım peygamberlerin diğerlerine nazaran -kemal ve fazilet yönünden- daha üstün yaratıldığı ve kendilerine bazı meziyetlerin verildiği şu şekilde belirtilmiştir:

" O Peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık. Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuş bazılarını da derece derece yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa'ya açık mucizeler verdik ve onu Ruhü'l-Kudüs ile güçlendirdik. ..."76

"Rabbin göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir. Gerçekten biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. ..."77

Şüphesiz peygamberlerin kendi aralarındaki bu derece farkı, maddî ve bedenî yönden olmayıp ruhî ve manevî fazilet ve kabiliyetler yönündendir 78 Benzer farklılıkların diğer insanlar arasında da söz konusu olduğu yine Kur'an'ı Kerimde şu şekilde ifade edilmiştir:

"Baksana, biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır; elbette ki ahiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür."79

Belirtmek gerekir ki, Bakara Suresinin 253. ayetinde ülü'l-azm peygamberlerin hepsi belirtilmediği gibi, derece yönünden diğerlerinden daha üstün olan peygamberlerin de sadece, adı geçen bu beş peygamberden ibaret olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak derece ve üstünlük bakımından diğerlerinden ayrılan peygamberler arasında ülü'l-azm peygamberlerin yer aldığı rahatlıkla söylenebilir. Çünkü "... ve Allah Musa

74 Şura, 42/13

75 Bkz. Yazır, a.g.e.,III,1699-1700.

76 Bakara, 2/253.

77 İsra, 17/55.

78 Diyanet meali, s.286.

79 İsra, 17/21.

ile gerçekten konuştu.”⁸⁰ ayetinde daha açık bir şekilde ifade edildiği gibi, Hz. Musa, başka ayetlerde de Hz. İsa, açıkça zikredilmiş, “bazılarını da derece derece yükseltmiştir” denilerek, kendilerine birtakım meziyetler verilen diğer peygamberlere de işaret edilmiştir. Bazı meziyetleriyle üstün kılınan bu peygamberler arasında -her ne kadar isimleri açıkça belirtilmemişse de - Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed’in yer almış olması son derece tabiidir. Mesela, Hz. Nuh; “kavmi arasında dokuz yüz elli yıl kaldı. ...”⁸¹ Dolayısıyla uzun bir tebliğ ve mücadele dönemi yaşadı.⁸² Bu uğurda pek çok alay ve eziyetlere maruz kalmanın⁸³ yanında, kendisine inandıran oğlunun tufanda meydana gelen suların altında kalmasına şahit oldu.⁸⁴ Katlandığı bütün bu sıkıntı ve zorluklara karşı; kimseden maddi bir bedel talebinde olmayan, davasında hasbî⁸⁵ ve her şeye rağmen Rabbine çok şükreden bir kul⁸⁶ olarak yaşamıştı.

Keza Hz. İbrahim; “Allah’ın dostu olma” şerefine mazhar olan,⁸⁷ Nemrut’un ateşinin kendisini yakmadığı,⁸⁸ kendisi ilâhî vahye mazhar olduğu gibi, zürriyetine de peygamberlik verilen⁸⁹ “saf monoteizm” diye nitelendirilen⁹⁰ Hanif Dininin tebliğcisi ve temsilcisi olan⁹¹ ve yine Kur’an’ın ifadesiyle “son derece yumuşak huylu, bağıri yanık, kendisini Allah’a vermiş ...”⁹² “sıdkı bütün bir peygamberdi.”⁹³ Sayılan bu özelliklere sahip olan Hz. İbrahim’e en yakın olanlardan birisi de, oğlu Hz. İsmail’in soyundan gelen Hz. Muhammed’dir. Bu yakınlık Kur’an’da “İnsanların İbrahim’e en yakın olanı, ona uyanlar, şu peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah mü’minlerin dostudur.”⁹⁴ Ayetiyle de açıkça belirtilmektedir.

Adı geçen bu peygamberlerden bazılarının Allah’a olan yakınlıkları farklı şekillerde dile getirilmiştir. İşte bu cümleden olarak; Hz. Musa’ya kelimullah, Hz. İsa’ya rûhullah ve Kelimetullah,⁹⁵ Hz. İbrahim’e

⁸⁰ Nisa, 4/164.

⁸¹ Ankebut, 29/14.

⁸² Bkz. Hûd, 11/32.

⁸³ Bkz. Hûd, 11/38.

⁸⁴ Bkz. Hûd, 11/ 42-46.

⁸⁵ Bkz. Hûd, 11/29.

⁸⁶ Bkz. İsrâ 17/3.

⁸⁷ Bkz. Nisa, 4/125.

⁸⁸ Bkz. Enbiya, 21/69.

⁸⁹ Bkz. Nisa, 4/163

⁹⁰ Bkz. Hinnels, John R. , Dictionary of Religions, s. 19,141.

⁹¹ bkz. Al-i İmran, 3/67; Nahl, 16/120.....

⁹² Hûd, 11/75.

⁹³ Meryem, 19/41.

⁹⁴ Bkz. Al-i İmran, 3/68.

⁹⁵ Bkz. Davudoğlu, Müslim Terceme ve Şerhi, I,202.

Halîlullah,⁹⁶ Hz. Muhammed'e de habîbullah denilmiş ve böyle bir vasıflandırmaya da Nisa Suresi'nin 125. ayeti kaynaklık etmiştir.⁹⁷ Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu peygamberlere üstünlük kazandıran özellikler sadece bu sayılanlardan ibaret olmadığı gibi, Hz. Muhammed'e üstünlük kazandıran özellikleri de sayılmayacak kadar çoktur. Her ne kadar Kur'an-ı Kerim'de mü'minlerin "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız."⁹⁸ dedikleri belirtilmişse de bu; onların hepsinin peygamber olduklarını kabul etmek -ve diğer din müntesiplerinin yaptığı gibi, bazılarını peygamber olarak kabul ederken, diğerlerini reddetmek- açısından böyledir. Fakat konu; Bakara Suresi'nin 253. ve İsrâ Suresi'nin 55. ayetlerinde belirtildiği üzere, peygamberlerin fazilet ve dereceleri açısından ele alındığında, Hz. Peygamber' in bütün peygamberlerden üstün olduğu, tartışma kabul etmeyecek kadar açıktır. Çünkü her peygamber, belirli bir kavme, geçici bir süre için gönderildiği halde O, "Alemlere rahmet olarak gönderilmiş ..."⁹⁹, "...peygamberlerin sonuncusu..."¹⁰⁰ ve Allah katında kıyamete kadar kabul görecektir olan yegane bir dinin¹⁰¹ tebliğcisi olan bir peygamberdir. Aynı şekilde onun tebliğ ettiği dinin de bütün dinlerden üstün olduğu şu şekilde bildirilmiştir:

"Bütün dinlerden üstün kılmak üzere, peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen O'dur. Şahit olarak Allah yeter."¹⁰²

Ayrıca Hz. Peygamber de, çeşitli vesilelerle kendisi ile diğer peygamberler arasında herhangi bir fazilet yarışı başlatılmamasını istemiş ve bu maksatla "peygamberler arasında fazilet farkı gözetmeyin"¹⁰³ buyurmuştur. Prensip olarak bütün inananlar da bunu kabul etmekle birlikte, bu ifade, Hz. Muhammed'in peygamberliğini tasdik etmenin diğerlerinin nübüvvetini yok saymaya sevk etmemesi gerektiği şeklinde anlaşılmıştır. Nitekim yukarıdaki ayette olduğu gibi Hz. Peygamber bizzat kendisi, bazı yönleriyle diğer peygamberlerden üstün olduğunu ve sebeplerini şöyle dile getirmiştir:

"Benimle, benden önce gelen peygamberlerin durumu, tıpkı şu bina yapan adamın durumu gibidir ki; bu adam bir bina yaptı, güzel yaptı, onu süsledi, tamamladı. Yalnız köşelerinden birinde bir kerpiçlik yer eksik kaldı. İnsanlar binanın çevresini dolaşmağa başladılar. Onu çok beğendiler ama

⁹⁶ Bkz. Buhari, Enbiya, 11; Müslim, İman, 326.

⁹⁷ Diyanet Meali s.97.

⁹⁸ Bakara, 2/285.

⁹⁹ Bkz. Enbiya, 21/107.

¹⁰⁰ Ahzab, 33/40.

¹⁰¹ Bkz. Al-i İmran, 3/19,85.

¹⁰² Fetih,48/28

¹⁰³ Müslim, Fedâil, 163.

'keşke şu kerpiç de yerine konsaydı' dediler. İşte o kerpiç benim. Ben peygamberlerin sonuncusuyum. "¹⁰⁴

" Ben kıyamet günü Adem oğlunun efendisiyim. Kabri ilk açılacak ben olacağım. İlk şefaata eden ve şefaati ilk kabul edilen de benim. "¹⁰⁵

"Ben, kıyamet günü Adem oğlunun en hayırlısıyım ama övünmem. Hamd bayrağı benim elimdedir, yine övünmem. O gün gerek Adem, gerek ondan başka bütün peygamberler hep benim bayrağım altındadırlar. İlk şefaata eden ve şefaati makbul olan benim, fakat yine övünmem"¹⁰⁶

Hadislerden de anlaşılacağı gibi Hz. Peygamber bütün peygamberlerin yüksek huy ve vasıflarını kendisinde toplamıştır. Kur'an nasıl gelmiş geçmiş bütün kitapların özü ise, o da gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin özüdür. O insanoğlunun özüdür¹⁰⁷.

6- Sabır ve Sebatta Öncü Olmaları

Ahkaf Suresi'nin 35. ayetinde Hz. Peygamber'e sabırlı olması tavsiye edilirken ülü'l-azm ifadesinin kullanılması ve sabırlı olma konusunda ülü'l-azm peygamberlerin örnek gösterilmesi, bu özelliğe sahip peygamberlerin en önemli ve ortak vasıflarından birinin, sabır olduğunu ortaya koymaktadır. Gerçekten azim sahibi peygamberler, şeriatlarının tebliğ ve tesisinde büyük gayret göstermiş, ortaya çıkan güçlüklerle ve kendilerine yapılan düşmanlıklara göğüs germişlerdir.¹⁰⁸

Üstelik bu peygamberler, toplumların dejenere olduğu, küfür ve taşkınlıkta haddi aştıkları dönemlerde gönderilmişler, uzun ve çileli mücadele dönemleri geçirmişlerdir. Bu durum karşısında bazen en yakınlarından bile destek görememişlerdir. Mesela, Hz. Nuh'a oğlu inanmamış, kavmine yaptığı davetin karşılığında onlardan sözlü hakaret ve taşlanmak gibi fiili müdahalelere maruz kalmıştı.¹⁰⁹ Ama bütün bu eziyet ve sıkıntılara rağmen yılmamış görevini tamamlamaya çalışmıştı.¹¹⁰

Hz. İbrahim'in babası, oğlunun yaymaya çalıştığı inançla birinci dereceden zıt olan put yapıp satma işini terk etmeyerek, haklı davasında kendi oğluna sahip çıkmamıştı.¹¹¹ Kur'an'da Hz. İbrahim tanıtılırken "İbrahim'in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne

¹⁰⁴ Buhari, Menakib, 18; Müslim, Fedail, 22, 23; Tirmizi, Edeb, 77; Menakib, 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 137

¹⁰⁵ Müslim, İman, 327, 328, Fedail, 3; Tirmizi, Tefsiru sure, IV; Ebu Davud, Süne, 13

¹⁰⁶ İbn Mace, Zühd, 37; Dairimi Mukaddime, 8.

¹⁰⁷ Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, I, 294.

¹⁰⁸ Diyanet Meali, s. 505.

¹⁰⁹ Geniş bilgi için bkz. Nuh, 71/1-28. Buhari, Enbiya, 4.

¹¹⁰ bkz. Yunus, 10/71-73. Buhari, Enbiya, 5.

¹¹¹ Bkz. En'am, 6/ 74-75, 83, 161.

var ki, onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrahim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi."¹¹² diye anlatılmakta ve yumuşak huylu ve sabırlı olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Hız. Musa Firavunların zulüm ve işkencelerinin hüküm sürdüğü bir dönemde dünyaya gelmiş, Firavun'un baskı ve zulümlerine kendisi de maruz kalmış; hayatının önemli bir kısmını Medyen'de geçirmiş, Medyen dönüşünde de hem Firavun ile mücadele etmiş, hem de söz dinlemeyen İsrailoğullarıyla uğraşmak zorunda kalmıştı.¹¹³ Hatta İsrailoğullarının kendi peygamberlerine yaptıkları eziyet hatırlatıldıktan sonra bu konuda onlara benzememek için mü'minler uyarılmaktadır.¹¹⁴

Yine bu guruba giren peygamberlerden Hız. İsa, babasız olarak dünyaya gelmiş, sağlığında kendisine çok az kişi iman etmiş; bir taraftan Roma'lı yöneticiler ile mücadele ederken, diğer taraftan da yahudi din adamlarının aleyhte propaganda ve karşı koymalarıyla karşılaşmış, en acıklı olanı da kendi seçtiği havarilerinden olan Yahuda İskariyot'un ihanetine uğramış ve neticede çarmıh hadisesini yaşamıştır¹¹⁵.

Keza Hız. Peygamber henüz doğmadan babasının vefatı nedeniyle yetim olduğu gibi, çocuk yaşta iken anne ve dedesi gibi çok kıymetli iki yakınına da kaybetmişti. Daha sonra amcası Ebu Talib'in himayesinde yetişmiş, öksüzlüğün ve kimsesizliğin verdiği acı ve sıkıntılara göğüs germiştir. Bu şartları çok iyi bilmesine rağmen üstlendiği davadan; Kureyşlilerin; gayesi dünyalık kazanmak olan kimseler için, hiç de reddedilemeyecek kadar cazip tekliflerini, hiç duraksamadan geri çevirmişti. Daha sonra bu uğurda maruz kaldığı pek çok baskı ve işkence karşısında da sabır ve metanetini kaybetmeden görevini tamamlamıştır. Hiçbir peygamber, görevini yerine getirirken karşılaştığı zorluklardan dolayı yılmınlık gösterip dava ve iddiasından vazgeçmemiştir.

SONUÇ:

Allah'ın Rasulleri arasında ülü'l-azm diye tavsif edilen ve bu sıfatla anılanların diğerlerine göre farklı bazı özelliklere sahip oldukları belirtilen bir grup peygamberin varlığı anlaşılmaktadır. Ülü'l-azm peygamberlerin ortak vasıfları konusunda fikir birliği sağlanamamasının doğal sonucu olarak bu gruba dahil olan peygamberlerin, hem sayıları hem de kim oldukları konusunda görüş farklılıkları devam edegelmiştir. Bu konudaki delillerin değerlendirilmesi neticesinde; "Ülü'l-azm" peygamberlerin Hız. Nuh, Hız. İbrahim, Hız. Mûsâ, Hız. İsâ ve Hız. Muhammed olmak üzere, beş

¹¹² Tevbe, 9/114.

¹¹³ Bkz. Buhari, Enbiya, 31.

¹¹⁴ Bkz. Ahzab, 33/69. Ayrıca bkz. Buhari, Enbiya, 30.

¹¹⁵ K. Kerim'de belirtildiğine göre Hız. İsa öldürülmemiş, çarmıha gerilmemiştir. Ona benzetilen biri çarmıha gerildi. Bkz. Nisa, 4/157-158.

peygamberden ibaret olduğu öne sürülen görüşün, daha isabetli olduğu kanaati hasıl olmuştur.

Kur'an'da adı geçen peygamberlerin hepsinin, Allah tarafından kendilerine verilen bu kutsal görevi yerine getirmek amacıyla, fevkalade çaba ve gayret gösterdikleri muhakkaktır. Bu açıdan bakılınca hiç bir peygamberin diğerinden ayrı tutulmaması gerekir. Çünkü hepsi aynı gaye ile insanlığa yol gösterici olarak seçilmişlerdir. Özellikle Hz. Peygamber'in; "Ben Meryem oğlu İsa'ya dünya ve ahirette insanların en yakınıyım. Esasen peygamberler anaları farklı babaları bir kardeşirler. Dinleri birdir."¹¹⁶ hadisiyle, peygamberler arasında ayırım yapılmaması gerektiği noktasındaki tavrı dikkate şayan olup, peygamberlik müesseseni ve semâvî dinleri değerlendirenken mutlaka nazarı itibara alınması gerekir.

Bu konuda dikkatlerden uzak tutulmaması gereken bir husus daha var ki o da: peygamberlerin gönderildikleri zaman, toplum ve yerine getirmeleri gereken görevin boyutlarının farklılığıdır. Özellikle bazı peygamberler hakkında Allah'ın Ülü'l-azm ifadesini kullanması bu açıdan önemlidir. İşte bu noktada insanlık aleminin dönüm noktalarında gönderilen ve bazı yönleriyle diğer peygamberlerden farklı bazı özellikleri bulunanlar, Ülü'l-azm peygamberler olarak tavsif edilmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA

Kur'an'ı Kerim

Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), Müsned, (I-VI), Beyrut 1985.

Bahçeci, Muhittin, Ayet ve Hadislerle Peygamberlik ve Peygamberler, İstanbul 1977.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, (ö. 256/869), Sahîhu'l-Buhârî, (I-VIII), İstanbul 1979.

Çağrıcı, Mustafa, "Azim", TDV İslam Ansiklopedisi, IV, 328.

Dârimî, Ebû Muhammed, Abdullah b. Abdurrahman, (ö.255/868), Sünenü'd-Dârimî, (I-II), Beyrut ty.

Davudoğlu, Ahmed, Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi, Sönmez Neşriyat. İstanbul, 1978.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî , (ö. 275/888), Sünenü Ebî Dâvud, (I-V), İstanbul, 1981.

Erdem, Mustafa, Hz. Adem (İlk İnsan), Ankara, 1994.

¹¹⁶ Buhari, Enbiya, 50.

- Harputlu İshak Efendi, Dıyâu'l-Kulûb, İstanbul 1995.
- Hâzin, Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî, Lübbü't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzîl, (Tefsîru'l-Hâzin,) (I-IV), Beyrut ty.
- Hinnels, John R, Dictionary of Religions, England 1988.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ân'i'l-Azîm, (I-IV), Beyrut 1969.
- İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, (ö. 275/888), Sünenü İbn Mace, (I-II), Beyrut, 1975.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed el-Mısırî, Lisânu'l-Arab, (I-XV), Beyrut, ty.
- Mâlik b. Enes, (ö. 179/795), el- Muvatta, Beyrut, 1951.
- Miras, Kâmil, Sahîh'i-Buhârî Muhtasarı Tecrîd'i Sarih Tercemesi ve Şerhi, (I-XII), Ankara 1975.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc, (ö.261/874), Sahîh'u Müslim, (I-V), Beyrut 1954.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, (ö. 303/915), Sünenü'n-Nesâî , (I-VIII), Beyrut, 1930.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Amr; et-Tefsîru'l-Kebîr; Mısır ty.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler, (Çevirenler, Suat CEBECİ, Bilâl DELİCE) İstanbul, ty.
- Taftazânî, Sadüddîn Mesud b. Ömer, Şerhu'l-Akâid, (çev. Süleyman Uludağ), İstanbul 1980.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, (ö.279/892), Sünenü't-Tirmizî, Beyrut 1938.
- Yazır, Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, (I-IX) İstanbul 1971.
- Zebîdî, Ebu'l-Feyz Seyyid Muhammed, Tâcu'l-Arûs, (I-X), Mısır 1306.
- Zemahşerî, Muhammed b. Ömer, Keşşâf, (I-IV) Beyrut, ty.
- , Esâsu'l-Belâğa, Beyrut 1965.